

NYE PSYKOAKTIVE STOFFER: En ny bekymring i det danske stoflandskab?

Fænomenet 'nye psykoaktive stoffer' (NPS) har i løbet af de senere år fået stigende opmærksomhed både i Europa og i Danmark. Denne artikel sætter fokus på, hvad NPS egentlig er, hvor udbredt fænomenet er, og hvordan der lovgives omkring disse stoffer. Det viser sig, at ingen af delene er helt nemme at få hold på!

AF MARIA DICH HEROLD & VIBEKE ASMUSSEN FRANK

'Nye psykoaktive stoffer' (NPS) er en ny kategori af stoffer. Under denne kategori hører blandt andet en række forskellige syntetiske stoffer, der imiterer effekten af mere velkendte stoffer. Fx *cannabinoider*, der imiterer cannabis, *cathinoner*, der er et alternativ til ecstasy i effekt, eller *fentanyllignende syntetiske opioider*, der imiterer effekten af heroin eller morfin. (1). Fælles for denne kategori af stoffer er også, at de ikke er omfattet af international narkotikakontrol på samme måde som de mere etablerede stof typer, bl.a. fordi de rent kemisk ikke er identiske med fx cannabis, amfetamin, ecstasy eller heroin, men blot ligner og dermed ikke er omfattet af loven. Af samme grund er der stort fokus på disse stoffer i såvel Danmark som i EU, hvor der diskuteres og indføres nye love på området, ligesom stoffernes

kemiske sammensætninger og egenskaber overvåges nøje, både i dansk og i europæisk sammenhæng (1, 2). Dette skyldes blandt andet, at NPS ofte forhandles i meget ren form, altså uden den samme mængde af 'fyldstoffer', som man typisk finder i for eksempel kokain og heroin (2). Blandt andet af den grund vurderes det, at risikoen for forgiftning er relativt høj (3). Det europæiske narkotikaovervågningscenter (EMCDDA) fastslår derfor også i deres nyeste rapport, at NPS udgør en betydelig sundhedsmæssig udfordring i Europa. Forskning viser dog også, at de faktiske sundhedsmæssige og sociale effekter af NPS tilsyneladende lader vente på sig (4).

Udbredelse af nye psykoaktive stoffer

NPS har fået ganske massiv opmærksomhed de seneste år både fra politikere, forskere og i medierne. Dette

EMCDDAS DEFINITION AF NPS:

'Nye euforiserende eller psykotrope stoffer, i ren form eller delelementer heraf, som ikke er kontrolleret af FN's Enkelt Konvention af 1961 om kontrol med narkotiske midler eller af FN Konventionen af 1971 om psykotrope stoffer, men som kan udgøre et folkesundhedsproblem sammenligneligt med de stoffer, der er listede i disse konventioner'. EMCDDA 2006 (12).

lægger umiddelbart op til, at NPS må fylde substantielt i det europæiske og danske stoflandskab, og at de sociale og helbredsmæssige udfordringer, som følger med brugen, må være mærkbare. Trods vanskeligheder ved at vurdere den faktiske udbredelse af brugen af NPS, så indikerer statistik på området, at andelen af unge europæere, som har prøvet NPS mindst én gang i løbet af det sidste år, er 3%, mens andelen, der har brugt NPS mindst én gang i løbet af de sidste 30 dage, udgør 1% (5). Udbredelsen af NPS blandt unge mennesker, som er den aldersgruppe, der generelt er mest stofbrugende, er med andre ord beskeden. Selvom der mangler præcise tal, så tyder det på, at andelen af danskere med NPS-erfaringer er endnu lavere (6). Til sammenligning, så er andelen af unge danskere, som har prøvet cannabis inden for det sidste år 17,6 % (6). Der findes på nuværende tidspunkt ingen nationale data, der kan give et billede af det reelle omfang af NPS-relaterede skadevirkninger.

Overvågning af nye psykoaktive stoffer

Selvom vi mangler sikre tal på, hvor stor udbredelsen af NPS blandt danske brugere egentlig er, så har man siden 2011 fulgt nøje med i tilstrømningen af nye stoffer til Danmark blandt andet med henblik på at kunne regulere stofferne løbende. Overvågningen udføres i et samarbejde mellem Sundhedsstyrelsen, SKAT, Rigspolitiet samt universitetets retskemiske afdelinger, som foretager analyser af beslaglagte pulvere og væsker med henblik på at indholdsbestemme stoffernes kemiske sammensætning. Som denne samarbejdskonstellation indikerer, så kommer nye psykoaktive stoffer primært til Danmark via lufthavne og internationale forsendelser bestilt via internettet, mens stofferne i sjældnere grad fremstilles herhjemme (7). Den seneste rapport fra Sundhedsstyrelsen viser blandt andet, at NPS oftest forhandles i meget ren form, men også at stofkoncentrationerne varierer meget, selv i piller med samme farve og form, ligesom der løbende kommer nye stofvarianter på markedet (2).

Den danske overvågning er en del af et større europæisk 'Early Warning System', som varetages af EMCDDA i samarbejde med EUROPOL, det europæiske politisamarbejde. I den forbindelse foretager EMCDDA løbende risikovurderinger af de stoffer, der opspores, og som i den forbindelse potentielt reguleres lovgivningsmæssigt på tværs af EU's medlemssta-

ter. Samtidig har det enkelte EU-land mulighed for at foretage egne risikovurderinger og reguleringer, hvilket samlet set betyder, at listen over illegale 'nye' stoffer er i konstant bevægelse (7).

Selvom forekomsten af stoffer med nye kemiske sammensætninger nu sker i et langsommere tempo end tidligere, så har EMCDDA fastslået, at der i løbet af 2016 blev registreret mere end ét nyt stof om ugen. Ved udgangen af 2014 overvågede EMCDDA således mere end 620 forskellige nye psykoaktive stoffer (1).

Regulering af nye psykoaktive stoffer

Relationen mellem produktionen af NPS og lovgivningen er i litteraturen blevet beskrevet som et 'katten-efter-musen'-fænomen. Dette er et billede på, hvordan produktionen af NPS, særligt i de tidlige år, har taget form efter de lovgivningsmæssige responser på NPS ved simpelthen at opfinde nye kemiske sammensætninger, som (endnu) ikke var ulovliggjort, men som ikke desto mindre imiterer den ønskede euforiserende effekt (4). Den farmakologiske opfindelseslyst har så igen medført en lovgivningsmæssig reaktion – og så videre. Dette 'kapløb' har selvsagt 'boostet' antallet af nye stoffer og er en af grundene til, at der findes så mange forskellige NPS-typer. For at dæmme op for dette har man i EU-regi skabt en gradvist mere restriktiv lovgivningsmæssig situation, hvor man fx i England (siden 2009) og Danmark (siden 2012) nu gør brug af en såkaldt *generisk* lovgivningsmæssig tilgang på stofområdet. Dette betyder, at man i stedet for at forbyde hvert eneste nyfremkomne stof på baggrund af individuelle risikovurderinger har fået mulighed for at forbyde hele stofgrupper, i dansk sammenhæng med hjemmel i 'Lov om euforiserende stoffer' (6, 8). Argumentet for denne ændring i lovgivningen har været, at den tidligere praksis med først at vurdere, om stoffet overhovedet blev brugt, og hvor skadeligt det var, blev anset for at være alt for langsom. Bagsiden af denne fremgangsmåde har dog været, at lovgivningen i nogle tilfælde sætter en bremse for medicinalindustriens udvikling af medicin baseret på syntetiske cannabinoide (9). I andre tilfælde har det ført til, at brugergrupper har klaget over, at bestemte typer (relativt) harmløse stoffer er faldet

Center for Rusmiddelforskning er med i et EU-projekt, der fokuserer på forebyggelse blandt unge, der er i kontakt med Kriminalforsorgen, og som har et stofbrug, herunder brug af NPS.
www.eppic-project.eu

under kategorien NPS, og dermed er deres forbrug af disse stoffer pludselig blevet illegal fx potensfremkaldende midler (10). Dette har da også medført, at der fx i England efterfølgende blevet lavet undtagelser til lovgivningen.

Hvad er nyt ved de 'nye psykoaktive stoffer'?

I forhold til at måle udbredelsen af NPS-brug er det værd at bemærke, at termen 'NPS' ikke nødvendigvis er velkendt blandt potentielle brugere (11). For det første betyder dette, at statistikkerne ikke nødvendigvis afspejler den faktiske forekomst, da brugere ikke nødvendigvis svarer i overensstemmelse med de anvendte kategoriseringer. En anden faktor, som gør det svært at måle udbredelsen af NPS, er, at netop denne kategori af stoffer er karakteriseret ved en række definitoriske vanskeligheder.

Hvornår kan et psykoaktivt stof med rette kategoriseres som 'nyt'? Hvad lægges der vægt på, når kategorien skal afgrænses fra andre typer af stoffer? Hvordan håndterer man en stofgruppe, som er karakteriseret ved stadig udvikling og forandring, både i kemiske sammensætninger og lovgivningsmæssige responser?

Disse og lignende problemstillinger har for nylig bevirket, at forskere mere kritisk er begyndt at granske, hvad det egentlig er, der er *nyt* eller *serligt* ved NPS (4, 10).

Historisk har NPS rod i 1970'ernes 'designer drugs', der blev anvendt som betegnelse for psykoaktive stoffer, ofte brugt med et rekreativt formål, og som kemisk set afledtes af allerede illegale stoffer. Termen blev stadig anvendt op gennem 1980'erne og 1990'erne, hvor betegnelsen 'legal highs' også vandt indpas. 'Legal highs' blev brugt til at referere til et nu bredere udvalg af ikke kun kemiske substanser, men også plantebase-rede stoffer – eller såkaldte 'herbal highs', som heller ikke var reguleret lovgivningsmæssigt (4).

Den manglende regulering var som beskrevet også kendetegnende for NPS, da betegnelsen begyndte at vinde indpas midt i 00'erne, men er grundet den nu mere restriktive lovgivning ikke længere definitorisk

afgørende. Det er stofferne som kemisk 'ny-hed' som sådan heller ikke, da en del af de stoffer, som blev (og bliver) karakteriseret som NPS faktisk har en lang historie, farmakologisk set. Nogle af de bredeste definitioner inkluderer både traditionelle illegale stoffer som fx khat og psilocybin (fra fx svampe) samt legalt fremstillede stoffer som fx sovemedicin, der også kan bruges rekreativt, men hvor effekten typisk beskrives som en bivirkning (4). Det, der fremhæves, er netop stoffernes rekreative anvendelsespotentiale, og dermed fremhæves formålet med indtaget som 'det nye' (4). Et andet forhold, som fremhæves fx i EMCDDA's tidlige definition af NPS (12), er stoffernes sundhedsskadelige effekt. Men da de fleste psykoaktive stoffer (nye eller ej) associeres med en eller anden grad af sundhedsrisiko, er dette forhold heller ikke særlig behjælpeligt i forbindelse med konstruktionen af en mere skarp definition på, hvad NPS egentlig er, og hvad der samlet set gør, at denne stofgruppe karakteriseres som 'ny' (4).

NPS som kategori er altså svær at definere og afgrænse præcist. Betegnelsen er på tværs af instanser og EU-lande præget af manglende konsensus angående både stoffernes historicitet, deres juridiske status og deres sundhedsmæssige implikationer.

Hvem bruger de nye psykoaktive stoffer?

Som nævnt er den reelle udbredelse af NPS i dansk sammenhæng svær at fastslå. Vi ved derfor kun ganske lidt om, hvem der bruger NPS og hvorfor, eller hvad implikationerne af denne (tilsyneladende) nye stofgruppe er i relation til behandlingsindsatser og forebyggelse.

Hvis vi orienterer os mod den internationale forskningslitteratur, så er det dog især unge, der rapporteres at bruge NPS (4, 5). Men ligesom med andre stoffer er brugen af NPS blandt unge afhængig af mange forskellige ting: tilgængelighed, hvor og med hvem de indtages, osv. Rusmiddelforskerne Measham & Newcombe (4) konkluderer dog også, at de fleste NPS ikke har ændret stofmarkedet i nogen særlig grad. Derfor bør man nok ikke fokusere udelukkende på NPS og NPS-brug, men derimod på stofbrug i det hele taget blandt unge og de risici, der er ved at bruge stoffer. Dette gælder både risiko for udvikling af problematisk brug af stoffer, men også situationsbestemte risici som fx overdosis eller uheld i påvirket tilstand. I forhold til udvikling af problematisk stofbrug vil det være oplagt at fokusere på forskellige udsatte grupper af unge, fx

Co-funded by
the Health Programme
of the European Union

MARIA DICH HEROLD
VIBEKE ASMUSSEN FRANK
HENHOLDSVIS ADJUNKT OG PROFESSOR
VED CENTER FOR RUSMIDDELFORSKNING

unge med svære opvækstvilkår, unge, der dropper ud af skolen, unge, der begår kriminalitet. Problematisk stofbrug er sjældent det eneste problem, unge står med, men derimod en reaktion på de sociale og samfundsmæssige vilkår, en ung vokser op under (13). I et kvalitativt studie fra USA viser forskerne, at mange af de informanter, som deltog i deres undersøgelse, brugte syntetiske cannabinoide som alternativ til mere skadelige stoffer som fx crack kokain, metamfetamin eller endog heroin (9).

Ud over at være rapporteret blandt unge er brug af NPS også fx i England rapporteret som en 'epidemi' blandt hjemløse og indsatte i fængsler. Dette har efterfølgende medført et usædvanlig stort fokus på NPS i de engelske medier og en del forargelse over, at disse stoffer er nemme at komme til for særligt udsatte borgere. Men som Potter & Chatwin (10) understreger, så er det største problem for udsatte borgere sjældent brugen af NPS. Dette brug skal snarere ses som en forlængelse af deres allerede eksisterende stofbrug. Det er derimod i årsagerne til dette stofbrug, at deres største problemer ligger; årsager, der ofte er rundet af ulige samfundsmæssige vilkår fx i relation til arbejde, uddannelse samt svære opvækstvilkår (10).

Nye psykoaktive stoffer: En reel bekymring?

Som beskrevet er NPS et ekstremt bevægeligt fænomen. Dette gælder ikke alene stoffernes kemiske sammensætninger, som hele tiden udvides, samt de juridiske responser på dette, men altså også selve definitionen af fænomenet. Nogle af de nyere definitioner er så brede, at de i princippet både inkluderer stoffer med nye kemiske sammensætninger, men også allerede etablerede substanser, som blot bruges hyppigere eller anderledes end førhen (4).

På baggrund af ovenstående opridsning må svaret på spørgsmålet om, hvorvidt NPS udgør en ny bekymring i det danske stoflandskab være dobbelt: Der er på den ene side ingen tvivl om, at der eksisterer en bekymring, et fokus på overvågning, lovgivningsmæssige restriktioner og kontrol samt potentielle sundhedsmæssige risici. Lidt frækt kan man sige, at NPS er blevet udnævnt som en potentiel (endda global) trussel, allerede før der er opstået et mærkbart sundhedsmæssigt eller socialt problem (4). På den anden side er det vanskeligt helt at få øje på problemet, empirisk set, hvilket efterlader et indtryk af en stor reaktion på et relativt lille

problem. Men betyder dette så, at vi som lovgivere, behandlere, forskere og rusmiddelbrugere ikke skal være opmærksomme på fænomenet? På dette spørgsmål må svaret være nej. Spørgsmålet er blot, om det ikke ville være mere meningsfuldt at fokusere på, hvordan forskellige stoffer bruges i forskellige sammenhænge; samt på de vilkår, som stofbrugere indtages deres stoffer under, snarere end at fokusere på NPS som noget helt særligt. ■

REFERENCER

- (1) EMCDDA (2017). *Europæisk narkotikarapport 2017*. Lissabon: EMCDDA (www.emcdda.eu)
- (2) Sundhedsstyrelsen (2017). *Illegale stoffer i Danmark – Overvågning af nye psykoaktive stoffer i Danmark, Halvårsrapport*. København: Sundhedsstyrelsen (www.st.dk)
- (3) Zamengo, L., Frison, G., Bettin, C., & Sciarrone, R. (2014). Understanding the risks associated with the use of new psychoactive substances (NPS): High variability of active ingredients concentration, mislabeled preparations, multiple psychoactive substances in single products. *Toxicology Letters*, 229, pp.220-228.
- (4) Measham, F. & Newcombe, R. (2016). What's so 'new' about new psychoactive substances? Definitions, prevalence, motivations, user groups and a proposed new taxonomy. I.T. Kolind, B. Thom & G. Hunt (red.). *The sage handbook of drug and alcohol studies*, p. 576-596. London: Sage.
- (5) European Commission (2014). *Flash Eurobarometer 401: Young People and Drugs*. European Commission. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/flash_arch_404_391_en.htm
- (6) EMCDDA (2017). *Denmark – Country drug report*. Lissabon: EMCDDA (www.emcdda.eu)
- (7) Sundhedsstyrelsen (2016). *Narkotikasituationen i Danmark 2016 – nationale data*. København: Sundhedsstyrelsen. (www.st.dk)
- (8) Lov om euforiserende stoffer (www.retsinformation.dk)
- (9) L., E. Benoit, S. Campos & E. Dunlap (2018) The long tail of a demon drug: The 'bath salts' risk environment. *International Journal of Drug Policy* 51 (2018) 111–116
- (10) Potter, G. & C. Chatwin (2017). Not particularly special: critiquing 'NPS' as a category of drugs. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, DOI:10.1080/09687637.2017.1411885Elliott
- (11) Benschop, A., Bujalski, M., Dabrowska, K., Demetrovics, Z., Egger, D., Felinczi, K., ... Wouters, M. (2017). New Psychoactive Substances: transnational project on different user groups, user characteristics, extent and patterns of use, market dynamics, and best practices in prevention. NPS-transnational Project.
- (12) EMCDDA (2006). *Monitoring new drugs*. Luxembourg: Publications office of the European Union.
- (13) EMCDDA (2008). *Drugs and Vulnerable Groups of Young People*. Lissabon: EMCDDA (www.emcdda.eu).